

Artiklen er udgivet i bogen *Gammelfestivalen Det sidste suk: "Festivaltekster"*. Redigeret af Michael Svennevig. Udg. 6.1.2010 på Forlaget Epigraf

Anne Leonora Blaakilde:

(kulturforsker med speciale i aldring)

“Skal du kalde mig gammel?!?”

Forestillinger om alderdom ved indgangen til det 21. århundrede

På *youtube* ligger der en lille film: *A slap in the Facebook*. To nydelige, ældre kvinder sidder i en sofa og hygger sig sammen med en bærbar computer, en opslået *Macbook Pro* foran sig. De er på *Facebook*, hvor de sidder og fniser sammen over den ene kvindes kontakter og de nyheder, der bliver lagt ud af deres fælles venner.

Værtinden viser en hilsen fra en mand og siger med et stort smil:

Harvey Gordon thinks I am hot!

Hendes stolte smil blegner dog, da veninden svarer, at det har Harvey Gordon også skrevet til hende: *He does that to everyone*. Veninden fortsætter uanfægtet, mens hun læner sig fortroligt ind til værtinden:

His wife's been gone for two months, and he wants to shower with anyone!

De fniser sammen, og balancen mellem dem er genoprettet.

Så ser de en anden veninde på FB, der annoncerer, at hun nu er i et forhold til en mand, hvis navn de også kender. De ser sigende på hinanden og ler:

She'll get tired of changing his diapers!

Pludselig får veninden øje på en profil, hun gerne vil studere nærmere. Det viser sig at være Morty Shiffmann! Vi ser et billede af Morty; en ældre musiker med sit instrument og et charmerende grin. Veninden ser forbløffet på værtinden og hendes stemme kammer over: *MY Morty Shiffmann?!*

Værtinden bliver forlegen og indrømmer. Hun ville også have fortalt det; det skete så

pludseligt: *He threw a sheep at me.* (For ikke Facebook-kendere skal det måske forklares her, at man kan sende forskellige virtuelle ting til hinanden og håbe, at man får noget igen. Så er den sociale leg i gang.)

Veninden ser afventende på værtinden: Og hvad skete der så?

Then I threw a pillow at him, afsløres det flovt.

Og hvad så? Afkræver veninden nådesløst. Værtinden kan dog ikke fastholde den ydmyge attitude mere: *He gave me the hot chick award!* Smiler hun stolt og viser en lille kylling på skærmen.

Nu er veninden nærmest spruttende: Og hvad så?

Også værtinden sprutter lidt, men det er af et smigret grin, som hun ikke kan undertrykke:

Then he poked me in the middle of the night. (Forklaring: En poke er også en "ting", man sender til hinanden, man "poker", dvs laver sjov med hinanden, men sprogligt lyder det af lidt mere end som så.)

Veninden er ved at falde ned af stolen. Så slår hun værtinden i ansigtet med en knytnæve - tre gange! Værtinden tager det første slag i stiv arm; *I deserved that;* de to næste beklager hun sig over, men da veninden tilmed siger:

Your are a saggy old slot!, bliver det alligevel for meget for værtinden. Hun svarer vredt: *You are calling me OLD?!* Hendes ydmyge attitude er blæst bort.

Resten af den lille film viser venindens retræte. Mens hun besværet kravler ud af sofaen, siger hun til værtinden: *Consider yourself deleted from my ipod,* hvortil værtinden replicerer i en arrogant tone: *Don't you mean iphone?*

Veninden bakser afsted med sit gangstativ og går humpende ud af stuen, mens værtinden bag hende kommenterer:

Can't you go any slower? og senere tilføjer: *Are you gone?*

(Se selv filmen på : www.youtube.com/watch?v=2v46jjykVww)

Humor med stereotype beskrivelser af andre befolkningsgrupper er let at lave - men svær at begå sig med, (hvilket danskere burde vide alt om). Humor er ofte dobbelttydig og kan derfor forstås på mange måder. Humorige indslag - og reklamer - spiller ofte på den udfordring, det er at gå ud til kanten af vores forestillinger, og så afprøves det, hvor godt man balancerer dér uden at falde igennem. Overdrivelse fremmer forståelsen - og fniset. Men der skal også være noget realisme for at få det til at hænge sammen. Spørgsmålet om, hvordan man opfatter forholdet mellem overdrivelse og realisme, får betydning for det billede, der overordnet fremstilles af de mennesker, som beskrives.

Her afspejles holdninger og kategoriseringer, ofte stereotypier.

Som kulturforsker med speciale i aldring har jeg gennem 20 år fulgt udviklingen i, hvordan ældre mennesker og alderdom fremstilles i medier, offentlig tale og hverdagsprog. Inden for kulturgerontologien kaldes sådanne fremstillinger og forestillinger for *ældre billeder* (Blaakilde og Swane 1998, Featherstone and Wernick 1995, Hummel & D'Epinay 1995, Schmidt 1990). I denne film berøres flere emner, som er relevante i forhold til ældre billeder i dagens samfund, i Danmark såvel som i USA, og nogle af disse ældre billeder har udviklet sig en del i løbet af de sidste 20 år. Der har altid været tradition for, at humor om eller med gamle mennesker og alderdom afspejler social nedvurdering, kulturel devaluering og endda hån. Men humor er også et sted, hvor nye muligheder og identiteter kan komme i spil. Så hvordan skal man mon fortolke denne lille film? Afspejler den nye ældre billeder her ved begyndelsen af det 21. århundrede?

Teknologisk kompetence

De to kvinder og deres venner er åbenlyst brugere af internet, mp3 og mobiltelefoni; her optræder både ipod, iphone og MacBook Pro. (Om den lille film også er en reklame for Apple skal ikke kunne siges!). I IT teknologiens barndom blev størstedelen af den ældre befolkningsgruppe hægtet af, men i dag er de fleste mennesker i alle aldre fuldt kapable i brugen af de nye teknologier, og iflg. en undersøgelse foretaget af onlinehandelspladsen QXL er aldersgruppen 65-74 år de meste aktive med hensyn til nethandel (Noter #10, 2009). Plejehjemmene kan godt instille sig på, at beboerne flytter ind med computer - og de vil kræve trådløst internet.

Et afholdt princip inden for megen ældreforskning er det, man kalder *kontinuitetsteorien*. Det betyder, at mennesker i alderdommen ofte gerne vil fortsætte med at gøre de ting, de har sat pris på gennem hele livet. For hver ny gruppe af ældre, der vokser frem, kommer der derfor nye forventninger, vaner og livsmønstre, betinget af de vilkår og tendenser, som har præget disse menneskers liv. Dem, der nu fx er i halvfjerdsene, har siden de var i halvtredserne haft god tid til at sætte sig ind i brugen af IT og de nye muligheder, dette har bragt med sig. Ældreorganisationer og aftenskoler har desuden et stort udbud af kurser i EDB, SMS og digital fotografering for dem, der endnu ikke er med på vognen. Teknologi er i det hele taget rykket ind i hele ældreområdet som det helt nye, store potentiale især i forhold til hjælpemidler m.m., mens gamle mennesker selv har opdaget de sociale og kulturelle fordele ved IT-muligheden for at være i kontakt med hele verden hjemmefra. Det sidste er jo en stor

fordel, hvis man skulle være uheldig at blive fysisk svækket, hvilket de fleste bliver, hvis de lever længe nok. Men det er også en fordel for alle dem, der berøres af den øgede globalisering, fordi venner og familie i større grad krydser grænser og flytter længere væk fra hinanden. Det gælder ikke mindst de ældre selv, som i disse år flytter og rejser som aldrig før, både midlertidigt og permanent (Blaakilde, 2007).

Teknologi repræsenterer *fornyelse*, en af verdens flimrende og forventningsfulde nyheder, mens alderdom repræsenterer *bedagethed*; verden af i går, som nu er gået af brug og blevet gammeldags. Derfor spiller den humoristiske tone i filmens teknologiside på kvindernes teknologiske ækvilibrisme. Det kilder vores stereotype forestillinger om gamle menneskers støvede optagethed af i går, som om de ikke kender til den nyeste teknologi, og derfor er det sjovt. Ved sin modsætning understreges derved det ældrebillede, som vi *tror*, er realistisk, nemlig at gamle mennesker er IT-idioter, og heldigvis får vi lidt støtte i denne opfattelse, da værtinden skoser sin veninde for at tage en ipod for at være en iphone.

Sex og kærlighed

Uha, et ømfindtligt emne, når det kobles med alderdom! Der er absolut ingen sex i denne lille film, men kun små, uskyldige henvisninger til flirt. Det er stadig tabu at tale om sex blandt mennesker i denne aldersgruppe, men der sker opblødninger, fx. forsøgte bl.a. *Politiken* at tage tyren ved hornene i 2008 med en artikelserie (<http://blog.politiken.dk/liv/tema-om-aeldresex/>).

Sex foregår langt op i alderen, og bl.a. viser en svensk undersøgelse, at 70-årige angiver, at de både får mere og bedre sex end tidligere (Beckman m.fl. 2008). Med indførslen af Viagra blev det mere tilladt at tale om emnet, men det er stadig ikke et konversationsemne, der oversvømmer det offentlige rum. I 1998 lancerede det daværende teleselskab *Wanadoo* en helsidesreklame med to mennesker, der så ud til at være i firserne, en mand og en kvinde. Hun stod foran ham, og derfor så man tydeligt, at han havde et godt tag i hendes bryster - dog uden på blusen. Som overskrift stod der: *Skal du også til Løkken til sommer?* Dengang var Løkken et attraktivt feriested for de yngste unge, berygtet for sit vilde lejrLiv. Fremstillingen af de gamle var altså provokativt, som en karikatur, der ikke svarede til virkeligheden.

Ældre kroppe er et sjældent syn i medier og presse, men en del store firmaer er begyndt at bruge aldrende modeller; ikke længere som karikaturer, men som identifikationsbilleder, fordi de mest fremsynede firmaer forlængst har indset, at en del af ældrebefolkningen (de rigeste af dem) udgør et vigtigt forbrugersegment.

Kærlighedslivet har efterhånden fået sin eksistensberettigelse, også blandt gamle mennesker. Dette skyldes sandsynligvis den ovennævnte kontinuitetsteori. De aldersgrupper, der nu er i 70erne og 80erne, har gennemlevet en tid, hvor serielt monogami blev almindeligt, dvs. at man har forhold til én person ad gangen, men at partneren skiftes ud et par gange i løbet af livet. Derfor bliver det en naturlig forlængelse af livet, at man også i alderdommen kan skifte partner. Selv de voksne børn har lært at leve med dette, da også de er vokset op med denne samlivsform - hos deres forældre. For blot en generation siden var hensyn til voksne børn noget, der i højere grad fik gamle mennesker til evt. at holde deres kærlighed skjult - eller være unævnelig. For bare 10 år siden var *single* et ord, man kun kunne bruge om yngre mennesker; om ældre hed det *enke*, *enkemand* eller *ugift*.

I dag er der stor aktivitet på netdating for 50+, og en ny samlivsform blandt ældre hedder *sammen hver for sig*. Det betyder, at man er kærester, men bor hver for sig. På den måde kan man slippe for det af og til store pasnings- og omsorgsarbejde, som ofte bebyrder den ene part i et parforhold, hvor den anden bliver syg. Denne ulempe berøres i filmen, når kvinderne griner af, at deres veninde gider at skifte bleer på sin nye kæreste.

Kærlighed og sex blandt gamle er dog stadig et ret tabuiseret område, og det afspejler sig i film, litteratur, billedkunst og medier. Der findes kun ganske få værker om dette emne, hvilket også betyder, at fx ældre skuespillere ofte har en højere arbejdsløshedsfrekvens end yngre; den klassiske fortælling handler stadig om kærligheden mellem to unge, (iøvrigt heteroseksuelle) mennesker og deres genvordigheder.

Kærlighedstemaet i den lille film kan enten fortolkes som en afspejling af en spirende tendens til at synliggøre emnet også i alderdommen, men det kan også fortolkes omvendt som netop det humoristiske element, der provokerer vores ældrebilleder og derfor *understreger* tabuiseringen af dette emne. Humorens dobbelttydige karakter gør, at begge opfattelser kan forsvares.

Det latterlige

De lattervækkende elementer i filmen kan altså både være fornyelsen (teknologien) i kontrast til det gammeldags (kvinderne), deres optagethed af (sex?) og kærlighed, og desuden indgår der hele tiden en reference til forskellige sygdomme og skavanker, hvilket understreges af venindens exit fra hjemmet og filmen, hvor hun går meget besværet med sin gangstol, mens værtinden håner hende for hendes langsomhed.

Sex, sygdomme og forældelse som de mest dominerende temaer i vitser om gamle mennesker er der ikke noget nyt i (Eklund 1998, Palmore 1971). Det, som ændrer sig med tiden er mere de ydre rammer om billederne; fx. som her det teknologiske udstyr.

Men det, der er historiens centrale clue, nemlig kvindernes indbyrdes kamp om en mand, er ikke et almindeligt fremstillet ældrebillede. På spørgsmålet, om den slags ikke foregår, eller om det er tabuiseret som taleemne, vil jeg gætte på det sidste, men det er et kvalificeret gæt uden videnskabelig dokumentation.

Til gengæld synes jeg, at de to kvindelige skuespillere fremstiller nogle gæs, når de sidder og sladrer om deres venner, og især da de kommer op at skændes om *Morty Schiffmann*. Her minder de mest om nogle umodne teenagepiger, og ved denne sammenligning mellem ungdom og alderdom følger filmens ældrebillede et helt klassisk mønster; nemlig at de forskellige aldersgrupper indplaceres i et kulturelt hierarki, som giver forskellige grader af status.

Livsløbets aldershierarki

Der er barndom, ungdom og alderdom, og så er der alderen midt i mellem, den uden navn. Simone de Beauvoir beskrev i sin tid, hvordan kvindekønnet kulturelt set indtager positionen som *det andet køn*, mens mandekønnet indtager positionen som det neutrale køn, der pga. sin normative status ikke behøver kønsbestemmelse - og navn. Kvindekønnet er i den optik altid det afvigende, det marginaliserede. På samme måde som mandekønnet i kønskulturen indtager voksenalderen i livsløbet den neutrale, normative position, den hvorom de andre livsaldre defineres, bedømmes og behandles som *afvigende*. Børn, unge og gamle mennesker betragtes som væsner med en alder, der har betydning for deres udvikling/afvikling, helbredstilstand, pædagogiske rækkevidde og sociale kompetence. Disse aldersgrupper betragtes som nogen, der ofte har brug for hjælp fra den midterste aldersgruppe, den, der ikke har nogen navngiven aldersfase. Ofte sættes de tre marginaliserede aldersgrupper op mod hinanden; skal skattepengene fx gå til ældreomsorg eller børnepasning? I andre tilfælde blandes de sammen; gamle kan gå *i barndom*, og børn kan være *gammelkloge*. I alle eksemplerne står de afvigende aldersfaser samlet som en underforstået modsætning til den normative aldersfase uden navn, voksenlivet.

I filmen opfører de to kvinder sig efter min mening som tåbelige teenagere, især da veninden slår værtinden, og da værtinden senere håner sin - nu tidligere - veninde på vej ud. Det er et eksempel på sidestilling af ungdom og alderdom, som understreger både ungdommens og alderdommens latterliggørelse sat i relief af den usynlige, modne

voksenalder.

På den anden side repræsenterer min fortolkning derved også et stereotyp billede af teenagere! Så på den ene side kan filmen fortolkes som en stereotyp fremstilling af både teenagere og gamle (set med et stereotyp blik), og på den anden side kan kvindernes opførsel betragtes som en forfriskende leg med nye adfærdsmønstre og roller i alderdommen. Dette er netop humorens dobbeltbundne egenskab.

Frigørende eller latterliggørende?

Findes der mon en slags lakmusprøve for at teste den mulige dobbelttydighed i det, jeg opfatter som teenagefjant hos kvinderne? Er filmen et udtryk for nye frihedsgrader og udtryksmuligheder i alderdommen, eller er det en latterliggørelse af gamle mennesker efter sædvanlig opskrift?

Her mener jeg, at en særlig, lille sekvens giver et fingerpeg. Da veninden har slået tre gange på sin værtinde, og hun stadig ikke har fået afløb, udbryder hun indædt:

You are a saggy, old slot!

Dette er helt klart for meget for værtinden, der lige har stået tre knytnæveslag igennem. Først nu er hun nødt til at tage til genmæle: *You are calling me OLD?!*

Ordet *gammel* er det værste skældsord, man kan blive udsat for, især når man er det. Ordet *gammel* indikerer, at man har overskredet grænsen fra den unævnelige, normative aldersfase til en uønsket, nemlig alderdommen. Da den unævnelige aldersfase har højest status i livsløbets aldershierarki, ønsker alle (i alle aldre) at være i denne aldersfase. Børn ønsker at blive større så hurtigt som muligt, for de lurer hurtigt, at barndommen giver ringe status; man må ikke bestemme over sig selv. Derfor holder børn op med at lege, og derfor er et af barndommens værste skældsord, at man er *barnlig*. På samme måde som ordet *gammel* - bare omvendt - angiver skældsordet *barnlig*, at man ikke er i den rigtige aldersfase. Så snart man indskrives i kategorien *gammel*, klæber egenskaber fra de ovennævnte ældrebilleder på én, man er forældet, gammeldags, syg, svækket og dyrker hverken kærlighed eller sex. Hvis man vurderes *som gammel*, bliver man kategoriseret sammen med *de gamle* i kassen med *det gamle*, som både er fyldt med skavanker og upopulære egenskaber og svær at komme op af igen. Det er en kasse fyldt med negative stereotyper, og der har ingen selvfølgelig lyst til at havne frivilligt.

Derimod er ordet *ungdommelig* det mest brugte, positivt ladede ord om ældre mennesker. Sjovt nok siger ordet lige det modsatte af, hvad det indikerer; man kan nemlig ikke blive rost for at være *ungdommelig* uden først at blive opfattet som *gammel*; det er heri selve overraskelsesmomentet ligger. Den meget udbredte brug af

ordet *ungdommelig* som et rosende udsagn om gamle mennesker viser, at der i vores kultur eksisterer et helt paradoksalt forhold til alderdom. Vi har et så anstrengt forhold til fænomenet alderdom, at vi kun kan acceptere det i fornægtende form, ved sin modsætning. Vi ser altså ingen fordele eller positive sider ved alderdom i sig selv, kun ved noget, vi tilskriver en helt anden alder.

Det samme er tilfældet med ordet *åndsfrisk*, et ord som ved sin modsætning afslører, at vi forventer det modsatte, altså at gamle mennesker er *ånds sløve* (hvilket i øvrigt giver associationer til ungdomssløvsind, endnu en aldersfase-sammenligning).

Så længe vi betragter og benævner alderdom som en negativ aldersfase, der kun kan accepteres, hvis den, der bliver puttet i den, er *ungdommelige*, må det konstateres, at der fortsat eksisterer et aldershierarki, hvor nogle aldersfaser - og mennesker - tillægges mere kulturel værdi end andre, som derimod risikerer at blive marginaliseret; som lette ofre for andres latterliggørelse.

De store årgange, som blev født i 1940'erne, træder nu over tærsklen til alderdommen, og de vil rykke ved de stereotyper, der allerede har været i bevægelse især i de sidste 10 år. Også her spiller kontinuitetsteorien ind; dem, der tidligere i livet har været optaget af et *ungdomsoprør*, vil sandsynligvis i alderdommen medbringe kimen til et *alderdomsoprør*. Og en frigørelse fra de stereotype, negative ældrebilleder er tiltrængt. Men en forudsætning for, at en frigørelse fra alderskulturel devaluering kan finde sted, er at man undersøger, opfinder og redefinerer værdier *i* og *ved* alderdommen. Det kan både være netsurfing, faldskærmsspring og rollatorsex, men det skal frem for alt ikke benævnes som noget andet, end det det er, nemlig som noget *alderdomligt*.

Udfordrende ældrebilleder fremmer ikke aldersfrigørelse, hvis ordet *gammel* samtidig præsenteres som det værste skældsord, der rammer hårdere end tre knytnæveslag.

Litteratur

Beckman, Nils, Margda Waern, Deborah Gustafson & Ingmar Skoog 2008. Secular trends in self reported sexual activity and satisfaction in Swedish 70 year olds: cross sectional survey of four populations, 1971-2001. *BMJ* 2008;337:a279.

Blaakilde, Anne Leonora og Christine E. Swane (red.) 1998. *Aldring og Ældrebilleder - Mennesket i Gerontologien*. Munksgaards Forlag, København.

Blaakilde, Anne Leonora (red.) 2007. *Når pensionister flytter hjemmefra*. Skriftserien fra

Gerontologisk Institut nr. 13. Gerontologisk Institut, København.

Eklund, Charlotta 1998. Kåta kärringar & impotenta stålmän. Hur det åldrande könet presenteras i folklore. I: *Pigga Pensionärer och populärkultur*. Red. af Owe Ronström. Stockholm: Carlssons, 1998.

Featherstone, Mike and Andrew Wernick (Eds.) 1995. *Images of Aging. Cultural Representations of Later Life*. Routledge

Hummel, Cornelia & Christian J. Lalive D'Épinay (Eds.) 1995 *Images of Aging in Western Societies. Proceedings of the 2nd. "Images of Aging" Conference, Sirere, July 1993*. Centre for Interdisciplinary Gerontology, University of Geneva.

Noter # 10, 2009. Nyhedsservice fra Videnscenter på Ældreområdet. www.aeldreviden.dk

Palmore, Erdman 1971. Attitudes Toward Aging as Shown by Humor.
The Gerontologist 1971, 11(3 Part 1):181-186

Schmidt, Eva Husum 1990. *Ældrepolitik og ældrebilleder*. Magisterafhandling fra Institut for Kultursociologi, Københavns Universitet.